

หลากหลายชีวิต หลายเส้นทาง คนข้ามแดน : ประสบการณ์ นักศึกษาลาวในสังคมไทย

Lives and Experiences of Lao Students
Through Transnational Migration in Thailand

อนินทร์ พุดธิโชติ
Anin Puttichot

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเรื่องราวชีวิตและประสบการณ์ของนักศึกษาลาวที่ข้ามแดนเพื่อมาศึกษาต่อในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเส้นทางของการข้ามแดน และ การใช้ชีวิตในสังคมไทย ระเบียบวิธีและการเก็บข้อมูลในการศึกษาใช้แนวการศึกษาทางมานุษยวิทยาและการประยุกต์ใช้แนวคิดลักษณะข้ามชาติหรือการข้ามแดน/พลัดถิ่นของ Aihwa Ong เป็นกรอบในการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาเป็นกลุ่มคนข้ามแดนที่สามารถแสวงประโยชน์หรือได้รับโอกาสจากกระบวนการพัฒนาภายใต้ระบบทุนในยุคใหม่ มุ่งหวังจะใช้ความรู้และการศึกษาในการสร้างความก้าวหน้า ยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างทางภูมิหลังทางสถานะหรือทุนทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของผู้คน ส่งผลให้เส้นทางของการข้ามแดน วิธีการดำรงชีวิต การปรับตัว รวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ของนักศึกษาลาวในฐานะ “คนข้ามแดน” ในสังคมไทย มีความแตกต่างกันตามไปด้วย

ภาพ : นักศึกษาลาวขณะพักรับประทานอาหาร
กลางวัน
ถ่ายเมื่อ ต้นปี 2550

Abstract

This article deals with transnational migratory lived experiences of Lao students who migrate to study in the universities of Thailand. Its methodology is to apply Aihwa Ong's ideas about transnationalism along with ethnographic research.

The study found that Lao transmigratory students can utilize their experience in the country's development process in the new age, and improve their living position through knowledge and education. It also revealed that the difference of life status and background of Lao students has an important influence on the transnational migratory process, ways of life and adjustment while living in Thailand.

บริบทการข้ามแดน ของนักศึกษาลาวในสังคมไทย

ในช่วงกว่า 2 ทศวรรษที่ผ่านมา นับเป็นช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านที่สำคัญช่วงหนึ่งของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ภายหลังจากดำรงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายภายใต้ร่มเงาของ “สังคมนิยม (แบบลาว)” มายาวนานกว่า 10 ปี ใน ค.ศ. 1986 รัฐบาลลาวตัดสินใจปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศครั้งใหญ่ที่เรียกว่า “จินตนาการใหม่” อันนำมาซึ่งการเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจจากระบบสังคมนิยมสู่ระบบกลไกตลาด (ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ) ส่งเสริมบทบาทของภาคเอกชน ส่งเสริมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับต่างประเทศ อันนับเป็นก้าวที่สำคัญในการเชื่อมโยงลาวเข้าเป็นส่วนหนึ่งในพลวัตของระบบทุนนิยมโลก

การประกาศนโยบาย “จินตนาการใหม่” นำประเทศลาวเข้าสู่ “ยุคใหม่” หรือยุคแห่งการปฏิรูปประเทศในหลายด้าน หนึ่งในการปฏิรูปที่สำคัญอันเป็นผลสะท้อนของจินตนาการใหม่ ก็คือ การปฏิรูปด้านการศึกษา เพราะภายใต้บริบทของการพัฒนาประเทศในยุคใหม่ การศึกษาไม่อาจเป็นเพียงกลไกในการหล่อหลอมกล่อมเกล่าประชาชนให้เป็น “คนสังคมนิยม” อันเป็นเป้าหมายหลักของการศึกษาในรูปแบบเดิม แต่การศึกษาจะต้องเป็นกลไกสำคัญในการผลิตบุคลากรที่มีความรู้ ทักษะความสามารถสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบกลไกตลาด สอดรับกับสภาพปัญหาและความต้องการของสังคมในยุคแห่งการปฏิรูปประเทศ ซึ่งนโยบายและการจัดการศึกษาในรูปแบบเดิมไม่อาจตอบสนองได้

ด้วยเหตุนี้ ช่วงเวลามาั้งตั้งแต่การประกาศใช้นโยบายจินตนาการใหม่ ใน ค.ศ.1986 เป็นต้นมาจึงกลายเป็ช่วงเวลาที่สำคัญยิ่งในการปรับเปลี่ยนนโยบาย และมาตรการต่างๆ ในการพัฒนาการศึกษาของลาว อาทิ การจัดทาแผนหรือ ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาฉบับใหม่ การปรับเปลี่ยนตำราและแบบเรียนครั้งใหญ่ และการขยายและเปิดกว้างทางการศึกษาทั้งในระดับสามัญศึกษา อาชีวศึกษา และระดับมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดทั้งในเรื่องการขาดแคลนเงินทุน เทคโนโลยี และที่สำคัญคือองค์ความรู้แบบใหม่ที่สอดรับกับการพัฒนาประเทศ ดังนั้น อีกแนวทางหนึ่งที่รัฐบาลลาวนำมาใช้นอกจากการปฏิรูปการศึกษาภายใน ประเทศ ก็คือการส่งเสริมการศึกษาต่อโดยเนเพาะการศึกษาระดับสูงยังต่างประเทศ

อนัที่จริงการส่งนักศึกษาลาวไปศึกษาต่อยังต่างประเทศเป็นแนวทาง ที่ผู้ปกครองประเทศลาวใช้มาเนิ่นนาน นับตั้งแต่ยุคสมัยอาณานิคม เจ้าอาณานิคม ฝรั่งเศสนิยมสนับสนุนให้นักศึกษาลาวซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนชั้นสูงเดินทางไปศึกษาต่อ ที่ประเทศเวียดนามหรือที่ฝรั่งเศส มากกว่าที่จะพัฒนาสถาบันการศึกษาขึ้นภายใน ประเทศลาว มาจนถึงยุคสมัยของการปฏิวัติสังคมนิยม รัฐบาลลาวก็มีนโยบาย ส่งนักศึกษาไปศึกษาต่อยังประเทศในค่ายสังคมนิยมเป็นจำนวนมาก แต่ภายหลัง การล่มสลายของประเทศสังคมนิยมในยุโรปตะวันออก การปรับเปลี่ยนแนวทาง การพัฒนาประเทศใหม่สู่แนวทางเสรีนิยม ความต้องการทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีการศึกษาระดับสูงขยายตัวเพิ่มขึ้น รัฐบาลลาวจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน นโยบายด้วยการส่งนักศึกษาไปศึกษาต่อในประเทศทุนนิยมซึ่งในปัจจุบันได้กลายเป็น ผู้ให้ความช่วยเหลือหลักในการปฏิรูปการศึกษาลาว (อนินทร์ พุฒิชิต, 2547 : 135-137)

ในบรรดาประเทศทุนนิยม ประเทศไทยนั้นเป็นประเทศหนึ่งที่มีนักศึกษา ลาวเดินทางข้ามแดนเพื่อมาศึกษาต่อเป็นจำนวนมาก จากการเป็นเพื่อนบ้านที่อยู่ ใกล้ชิด มีความคล้ายคลึงทางด้านภาษาและวัฒนธรรม ประกอบกับนโยบายของ รัฐบาลไทยที่ถือเอาความร่วมมือหรือความช่วยเหลือทางวิชาการเป็นส่วนหนึ่ง ในการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศลาวภายใต้บริบทแห่งยุคสมัยที่ไทย เป็นประเทศผู้ลงทุนและประเทศคู่ค้ารายใหญ่ของประเทศลาวในช่วงหลังสงครามเย็น

อย่างไรก็ตาม นับแต่ช่วงกลางทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา อันเป็นช่วงเวลาที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ กระแสความทันสมัยและวัฒนธรรมจากประเทศไทยเข้าไปมีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของลาวมากขึ้น พร้อมๆ กับที่ความหวาดหวั่นของผู้นำลาวต่อการถูกรบงำทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมจากไทยเพิ่มสูงขึ้นเป็นเงาตามตัวนั้น นำสังเกตว่ารัฐบาลลาวได้หันมาเน้นความร่วมมือและความช่วยเหลือในประเภททุนฝึกอบรม ทุนระยะสั้น และทุนการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษามากขึ้น ขณะที่ลดทุนการศึกษาในระดับปริญญาตรีลง ปฏิบัติดังกล่าวน่าเชื่อว่ามาจากความหวาดเกรงว่า นักศึกษาลาวที่เข้ามาศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี ซึ่งมีอายุยังน้อยจะถูกครอบงำจากโลกทัศน์ วัฒนธรรม และค่านิยมจากสังคมไทยได้ง่าย ขณะที่นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐ มีอายุวุฒิภาวะมากกว่า จึงมีโอกาสดังกล่าวจะถูกครอบงำด้วยโลกทัศน์วัฒนธรรมทุนนิยมของไทยน้อยกว่า (นภดล ขาติประเสริฐ, 2540 : 147)

ในช่วงที่ผ่านมา นักศึกษาลาวที่เดินทางมาศึกษาต่อในประเทศไทยนั้น ส่วนใหญ่เป็น “นักเรียนทุน” ที่ได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุนต่างๆ อาทิ จากรัฐบาลไทย รัฐบาลลาว รัฐบาลต่างชาติ หรือทุนจากมูลนิธิ/องค์กรพัฒนาระหว่างประเทศ เช่น มูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ JICA หรือสถาบันการเงินระหว่างประเทศ เช่น ADB ส่วนนักศึกษาที่ใช้ทุนส่วนตัวเพื่อมาศึกษาต่อในไทยนั้นมีจำนวนน้อยกว่า นักศึกษาเหล่านี้เมื่อกลับคืนสู่ประเทศลาวส่วนใหญ่ล้วนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ แต่เรื่องราวของพวกเขาเหล่านั้นยังไม่ค่อยได้รับความสนใจในการศึกษาหรือนำเสนอมาก่อน จึงนับเป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง

แนวการศึกษาคนลาวข้ามแดนในสังคมไทย

จากความเป็นเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดต่อกัน จากพื้นฐานความสัมพันธ์ทางด้านชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ตลอดจนความใกล้ชิดเกี่ยวพันทั้งทางประวัติศาสตร์ การเมือง และทางเศรษฐกิจ ล้วนส่งเสริมสภาวะการข้ามพรมแดนของประชาชนจากทั้งสองประเทศในหลากหลายมิติ หลายรูปแบบและโฉมหน้าตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน กระนั้นก็ตามจากการสำรวจงานนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

เรื่องการข้ามแดนของคนลาวเข้ามายังประเทศไทย พบว่า แม้ที่ผ่านมามีผลงานจำนวนมาก แต่แนวทางและประเด็นในการศึกษาการข้ามแดนของคนลาวเข้ามายังสังคมไทยค่อนข้างอยู่ในวงจำกัด

จากการศึกษา พบว่า กระแสความสนใจในการศึกษาเรื่องการอพยพข้ามแดนของคนลาวเข้าสู่ประเทศไทยเติบโตขึ้นอย่างมากในยุคสงครามเย็น ภายใต้บริบทของความหวาดระแวงต่อการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ภัยสงครามอินโดจีน รวมถึงสถานการณ์การอพยพข้ามแดนของคนลาวเข้าสู่ประเทศไทยในฐานะ “ผู้อพยพ” “ผู้ลี้ภัย” จำนวนมหาศาลภายหลังการปฏิวัติสังคมนิยมใน ค.ศ.1975 ส่งผลให้การศึกษาปรากฏการณ์การอพยพของคนลาวสู่สังคมไทยของวงวิชาการไทยมุ่งให้ความสนใจในมิติทางการเมืองและความมั่นคงเป็นหลัก ดังปรากฏในผลงานของนักวิชาการจำนวนมาก อาทิ ผลงานของสมพงศ์ ชูมาก (2525) เรื่อง “ปัญหาผู้ลี้ภัยอินโดจีน” (2525) ผลงานของของ อมรา พงศาพิชญ์และคณะ (2525) เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบผู้อพยพทางบกในค่ายอพยพคนลาว คนเขมร และคนเวียดนาม” ผลงานของ การันย์ ศุภกิจวิเลขการ (2535) เรื่อง “ผู้อพยพชาวอินโดจีนในประเทศไทย พ.ศ. 2532-2535” ตลอดจนผลงานจำนวนมากของศูนย์ดำเนินการเกี่ยวกับผู้อพยพและหน่วยงานด้านความมั่นคง ประเด็นการศึกษาของงานเหล่านี้มุ่งเน้นเรื่องของสาเหตุปัจจัยในการข้ามแดน กระบวนการข้ามแดน ผลกระทบจากการข้ามแดนที่มีต่อสังคมไทย รวมถึงนโยบายของรัฐบาลไทย

จนเมื่อสถานการณ์ภายในประเทศลาวเปลี่ยนแปลงไปภายใต้บริบทของการพัฒนาประเทศยุคใหม่ตามแนวทางเสรีนิยม รวมทั้งการที่ความสัมพันธ์ไทย-ลาวได้แปรเปลี่ยนจากความสัมพันธ์ท่ามกลางสนามรบไปสู่ความสัมพันธ์แบบสนามการค้าหรือการเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ แนวการศึกษาเรื่องการข้ามแดนของคนลาวเข้ามายังประเทศไทยจึงเปลี่ยนมุมมองความสนใจมาสู่มิติทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้นโดยเฉพาะกระแสความสนใจในการศึกษากลุ่มคนลาวข้ามแดนในฐานะที่เป็นแรงงานข้ามชาติ คนลาวที่ลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ถูกปล่อยจากขบวนการค้ามนุษย์ หรือกลุ่มแม่หญิงลาวที่เข้ามาเป็นสาวบริการในเมืองไทยทั้งโดยเต็มใจและไม่เต็มใจ นอกจากนี้ มีผลงานหลายชิ้นที่หันมาให้ความสนใจ

ในการศึกษาวิถีชีวิต ตัวตน การปรับตัว/ต่อรองหรือการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ ที่ลื่นไหลของชาวลาวระหว่างเส้นทางการใช้ชีวิตข้ามแดนในสังคมไทย เช่น ผลงานของเนตรดาว เกาถวิล (2549) เรื่อง “เหยื่อ หรือผู้กระทำการ : หญิงบริการ ชาวลาวในบริบทของอุตสาหกรรมทางเพศในไทย” ผลงานของสุชาดา ทวีสิทธิ์ (2552) เรื่อง “พลเมืองจินตนาการกับคนลาวไร้รัฐที่ชายแดนภาคอีสาน” ผลงานของ ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (2552) เรื่อง “กลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงาน ข้ามชาติจากชายแดนกัมพูชา-ลาว ที่ทำงานในประเทศไทย ภายใต้กระแสการพัฒนา อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง”

แม้การศึกษาคนลาวข้ามแดนในสังคมไทยในปัจจุบันจะมีการพัฒนาแนว การศึกษาที่หลากหลายมากขึ้น แต่น่าสังเกตว่ากลุ่มคนที่เป็น “เป้าหมาย” ของความ สนใจในการศึกษายังคงเป็นกลุ่มคนลาวที่ตกเป็น “เหยื่อ” จาก “เหยื่อ” ทางการเมือง มาสู่ “เหยื่อ” ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมหรือการพัฒนาประเทศในยุคใหม่ “ภาพ” ของคนลาวข้ามแดนที่สังคมไทยรับรู้จึงมักเป็นภาพของคนลาวที่เป็นผู้ถูกกระทำ/ ถูกกดขี่ เมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมไทยก็กลายเป็น “คนชายขอบ” ที่ทุกข์ยากและไร้อำนาจ ในสังคม

ผู้เขียนมิได้มีความประสงค์ที่จะโต้แย้งว่า “ภาพ” ที่ถูกนำเสนอดังกล่าว ข้างต้น มิใช่ภาพสะท้อนความจริงของปรากฏการณ์ข้ามแดนของคนลาวในสังคมไทย แต่อย่างใด เพียงแต่ต้องการชี้ให้เห็นว่าปรากฏการณ์การข้ามแดนของคนลาว ในสังคมไทยในปัจจุบันประกอบไปด้วยผู้คนหลายกลุ่มหลากหลายชนชั้น สถานะ ด้วยเหตุนี้จึงยังมี “เรื่องราว” การข้ามแดนของคนลาวในมิติอื่นกลุ่มอื่นอีกมากมาย ที่ยังไม่ได้ถูกนำเสนอให้เป็นที่รับรู้ โดยเฉพาะการข้ามแดนของกลุ่มคนลาวที่ได้รับ โอกาสจากกระบวนการพัฒนาประเทศภายใต้ระบบทุนหรือกลุ่มคนที่สามารถแสวง ประโยชน์จากความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาวในยุคใหม่ อาทิเช่น กลุ่มนักการเมือง ชนชั้นนำทางเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มนักธุรกิจ พ่อค้า กลุ่มชนชั้นกลาง รวมถึง กลุ่มนักศึกษาลาวที่เดินทางข้ามแดนสู่เมืองไทยซึ่งเป็นกลุ่มที่ผู้เขียนให้ความสนใจ เป็นพิเศษ

งานชิ้นนี้จึงมีความสนใจที่จะศึกษาชีวิตของนักศึกษาลาวในเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเส้นทางของการข้ามแดน ทัศนคติและการใช้ชีวิต รวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์เมื่ออยู่ในสังคมไทย ทั้งนี้ด้วยความมุ่งหวังที่จะนำเสนอเรื่องราวชีวิตของคนลาวข้ามแดนในสังคมไทยในแง่มุมอื่น อันอาจเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเสริมสร้างความเข้าใจสังคมลาวซึ่งเป็นเพื่อนบ้านของเรามากยิ่งขึ้น

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

“คนข้ามแดน” เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมายาวนาน จนอาจกล่าวได้ว่า ควบคู่กับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์ การศึกษาเรื่องคนข้ามแดน จึงมิใช่เป็นประเด็นใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในวงวิชาการในยุคโลกาภิวัตน์ ที่ผ่านมามีการศึกษาเรื่องของคนข้ามแดนในศาสตร์หลากหลายสาขา วิวิธทยาประเด็นความสนใจ และแง่มุมในการนำเสนอจึงแตกต่างกันไปตามความสนใจของผู้ศึกษา สำหรับงานเรื่อง “หลากหลายชีวิต หลากเส้นทาง คนข้ามแดน : ประสบการณ์นักศึกษาลาวในสังคมไทย” เป็นการศึกษาตามแนวทางมานุษยวิทยาและการประยุกต์ใช้แนวคิดลักษณะข้ามชาติหรือการข้ามแดน/พลัดถิ่นของ Aihwa Ong เป็นกรอบในการศึกษา

Aihwa Ong เป็นหนึ่งในนักวิชาการเลื่องชื่อในการศึกษาปรากฏการณ์ข้ามแดนร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอเรื่องราวการข้ามแดน/พลัดถิ่นในกลุ่ม “คนจีน” ดังปรากฏในผลงานชิ้นสำคัญ อาทิ ผลงานเรื่อง “Ungrounded Empires : The Cultural Politics of Modern Chinese Transnationalism” (1997) ที่ Ong และ Donald Nonini เป็นบรรณาธิการ ซึ่งเสนอภาพความหลากหลายของกลุ่มชาวจีนอพยพหรือจีนพลัดถิ่นสมัยใหม่จากแถบเอเชียแปซิฟิก เช่น กลุ่มแรงงาน ปัญญาชน นักวิชาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักธุรกิจชาวจีน หรือในผลงานเรื่อง “Flexible Citizenship : The Cultural Logics of Transnationality” (1999) ซึ่ง Ong ศึกษา กลุ่มชาวจีนฮ่องกงที่กังวลใจต่อเหตุการณ์การคืนเกาะฮ่องกงกลับคืนแก่สาธารณรัฐประชาชนจีน จนทำให้ชาวจีนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีต้องอพยพโยกย้ายถิ่นฐานที่อยู่และทุนไปยังประเทศในทวีปอเมริกาเหนือ โดยเฉพาะแคนาดา

“ภาพ” และ “เรื่องราว” ของคนจีนข้ามแดน/พลัดถิ่นที่ Ong นำเสนอนั้น “โต้แย้ง” หรือ “ถกเถียง” กับแนวคิดของนักวิชาการที่สนใจปรากฏการณ์ข้ามแดนร่วมสมัยหลายท่าน อาทิ Arjun Appadurai ในผลงานชิ้นเรื่องชื่อ “Modernity at Large : Cultural Dimensions of Globalization”(1996) Appadurai เสนอทัศนะว่า โลกาภิวัตน์ คือ โลกแห่งการเคลื่อนย้ายไหลเวียนของมิติต่างๆ อันได้แก่ มิติมนุษย์/ชาติพันธุ์ (ethnoscapes) มิติด้านเทคโนโลยีและวิทยาการ (Technoscapes) มิติด้านการเงิน (financescapes) มิติด้านข่าวสารข้อมูล (mediascapes) และ มิติทางอุดมการณ์ (ideoscapes) โลกาภิวัตน์จึงเป็นกระแสที่พัดพาให้คนต่าง ชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ต่างสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม พร้อมๆ กับที่พัดพา เงินทุน เทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร แนวคิดอุดมการณ์ “ตัดข้ามผ่าน” พรหมแดน โดยที่รัฐชาติไม่อาจควบคุมได้อีกต่อไป

Ong เห็นว่าแนวคิดของ Appadurai ละเลยการพิจารณาบทบาทของ รัฐชาติและโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองในการศึกษาปรากฏการณ์ข้ามแดนในยุคโลกาภิวัตน์ ละเลยเรื่องความแตกต่างในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ฝังแน่นอยู่ในกระบวนการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของผู้คน ข้อเสนอของ Appadurai ทำให้เกิดความเข้าใจว่า การข้ามแดนเป็นสิ่งที่ใครๆ ก็มีเสรี มีโอกาสเท่ากันที่จะทำได้ ซึ่งในทัศนะของ Ong ทั้งรัฐชาติและโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองยังคงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นในการควบคุมหรือกำหนดการเคลื่อนย้ายของผู้คน/เงินทุนและความคิด ความแตกต่างทางชนชั้นหรือสถานะของผู้คนย่อมส่งผลต่อความแตกต่างของอำนาจในการเคลื่อนย้าย รวมถึงความแตกต่างในวิถีวัฒนธรรมและการใช้ชีวิตข้ามแดน (รัตนา โตสกุล, 2552 : 195-196)

นอกจากนี้ Ong ยังวิพากษ์แนวคิดของนักวิชาการแนววัฒนธรรมศึกษา และแนวหลังอาณานิคม (postcolonial theory) เช่น Paul Gilroy, Stuart Hall ในการศึกษาปรากฏการณ์พลัดถิ่นข้ามแดนของผู้คน Ong เห็นว่านักวิชาการกลุ่มนี้มักมุ่งนำเสนอภาพการตอบโต้ ต่อต้าน หรือการปฏิเสธอย่างกล้าหาญของกลุ่มคนชายขอบหรือกลุ่มผู้ถูกปกครองที่มีต่อระบบทุนนิยมที่แผ่อำนาจเข้ามาครอบงำ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมการเมือง รวมถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของพวกเขา

ซึ่งในทัศนะของ Ong เห็นว่าเป็นภาพที่มาจากจินตนาการของนักวิชาการชนชั้นกลาง มากกว่าการศึกษาบนพื้นฐานของปรากฏการณ์จริง

ผลงานของ Ong ทั้งใน “Ungrounded Empires” และ “Flexible Citizenship” จึงไม่ใช่การนำเสนอภาพของ “คนข้ามแดนที่ตกเป็นเหยื่อ” “คนข้ามแดนที่ถูกกดขี่” แต่เป็นภาพความหลากหลายของคนข้ามแดนชาวจีนที่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์ คนข้ามแดนที่พยายาม “แสวงหาโอกาส” และ “ใช้ประโยชน์” จากเงื่อนไขโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ในการยกระดับสถานะความเป็นอยู่และการยอมรับทางสังคมในประเทศที่เข้าไปพำนัก ในทัศนะของ Ong กลุ่มชาวจีนข้ามแดนเหล่านี้เป็นผลผลิตของทุนนิยมโลกาภิวัตน์ และมีสำนึกแบบสากลนิยม (cosmopolitanism) มองเห็นโลกทั้งโลกเป็นพื้นที่ของการใช้ชีวิต มากกว่าการเป็นคนที่มีสำนึกผูกพันลึกซึ้งกับมาตุภูมิตามมโนทัศน์เดิม อัตลักษณ์ของคนจีนกลุ่มนี้จึงมีอัตลักษณ์แบบพลัดถิ่น (diasporic based) มากกว่ายึดโยงกับมาตุภูมิหรือผืนแผ่นดินจีน (land based) เป็นอัตลักษณ์ที่มีลักษณะลื่นไหล (fluidity) มากกว่ายึดตรึงแบบตายตัว (fixity) และเป็นอัตลักษณ์ที่เป็นปฏิบัติการแบบข้ามแดนข้ามชาติ (transnational) มากกว่าอัตลักษณ์แบบท้องถิ่น (locality)

ผู้เขียนเห็นว่าการนำแนวคิดลักษณะข้ามชาติหรือการข้ามแดน/พลัดถิ่นของ Ong ดังกล่าวข้างต้นมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาจะสามารถสร้างความเข้าใจต่อเรื่องราวการข้ามแดนของกลุ่มนักศึกษาลาวในสังคมไทยซึ่งเป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับโอกาสและสามารถแสวงหาประโยชน์จากกระบวนการพัฒนาประเทศภายใต้ระบบทุนและความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาวในยุคใหม่ ทั้งจะช่วยเพิ่มมุมมองในการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงในเรื่องชนชั้นและการข้ามแดนในแง่มุมต่างๆ อาทิ เรื่องวิถีการใช้ชีวิต การปรับตัวบนเส้นทางการข้ามแดนของนักศึกษาลาวโดยเฉพาะในกรณีที่มีภูมิหลังและสถานะทางเศรษฐกิจสังคมที่แตกต่างกัน

อนึ่ง เรื่องราวชีวิตระหว่างข้ามแดนของนักศึกษาลาวในสังคมไทยย่อมมีความแตกต่างหลากหลายทั้งใน “วิถี” “เส้นทาง” “ประสบการณ์” บทความขึ้นนี้ เลือกลำทอดประสบการณ์ชีวิตข้ามแดนของเขาและเธอเหล่านั้น โดยผ่านเรื่องราวของ “น้ำ” “นิต” และ “คุณ” ซึ่งแน่นอนว่าเรื่องราวของนักศึกษาลาวเพียง 3 ท่าน

ดังกล่าวย่อมไม่สามารถเป็น “ภาพแทน” ชีวิตและประสบการณ์ของนักศึกษาลาวที่อยู่ในสังคมไทยที่สมบูรณ์ได้ แต่ผู้เขียนก็มุ่งหวังว่าส่วนเสี้ยวในเรื่องราวของเขาและเธอที่นำเสนอนี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจประสบการณ์ชีวิตข้ามแดนของนักศึกษาลาวในสังคมไทยมากขึ้น

“เส้นทางชีวิต” “ประสบการณ์ข้ามแดน” ของนักศึกษาลาวในสังคมไทย

“น้ำ”

“น้ำ” นักศึกษาที่ได้รับทุนจากหน่วยงานรัฐในการเข้ามาศึกษาต่อระดับบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัยชั้นนำในประเทศไทยเป็นนักศึกษาลาวคนแรกที่ถูกผู้เขียนรู้จัก ให้โอกาสได้สัมภาษณ์ ทั้งยังมีน้ำใจแนะนำให้ผู้เขียนได้รู้จักนักศึกษาลาวข้ามแดนคนอื่นๆ ผู้เขียนจำได้ว่าเมื่อแรกเจอ ผู้เขียนดูไม่ออกเลยว่าน้ำเป็นนักศึกษาที่มาจากประเทศลาว ด้วยรูปร่างเล็กบาง ผิวขาว คล้ายคนไทย เชื้อสายจีน การแต่งกาย เสื้อผ้าและเครื่องประดับ ตลอดจนถึงสำเนียงหรือน้ำเสียงของการพูดจานั้นดูไม่แตกต่างจากคนไทยทั่วไป นอกจากบุคลิกที่ค่อนข้างเรียบร้อยและส่าวมกิริยาแล้ว จากรูปลักษณ์ภายนอกแทบไม่มีสิ่งใดที่บ่งบอกว่าน้ำเป็น “แม่หญิงลาว”

เส้นทางก่อนการ “ข้ามแดน” มายังประเทศไทยของน้ำอาจกล่าวได้ว่าเป็นเส้นทางที่ค่อนข้างราบรื่น โดยเฉพาะในเรื่องการเรียน น้ำมีพื้นฐานมาจากครอบครัวข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ครอบครัวหนึ่ง น้ำเป็นลูกสาวคนเล็กในจำนวนพี่น้อง 3 คนของครอบครัว และยังเป็นโสดในวัย 30 ปี ขณะที่ยังเรียนหนังสือในประเทศลาว น้ำได้รับการสนับสนุนทางด้านการเรียนจากครอบครัวอย่างเต็มที่ นอกจากจะเข้าเรียนระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติแล้ว น้ำยังเรียนพิเศษหลากหลายสาขาทั้งพิมพ์ดีด คอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษ การบัญชีและบริหารธุรกิจที่โรงเรียนและวิทยาลัยเอกชนหลายแห่งในประเทศลาว เมื่อสำเร็จการศึกษาน้ำได้เข้าทำงานเป็นข้าราชการในหน่วยงานของรัฐบาลลาว หลังจากทำงานได้ระยะหนึ่ง น้ำทราบข่าว

เรื่องการให้ทุนความร่วมมือของรัฐบาลไทย-ลาว เพื่อมาศึกษาต่อระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทยจากประกาศภายในหน่วยงาน หลังจากผ่านขั้นตอนของการสมัคร และการสอบซึ่งเริ่มต้นจากการกรอกแบบฟอร์ม ส่งเอกสารมายังกรมวิเทศของรัฐบาลไทยเพื่อตรวจสอบเอกสาร ผ่านขั้นตอนการสอบ อันได้แก่ การสอบภาษาไทย สอบข้อเขียน และสอบสัมภาษณ์ ซึ่งมีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยในประเทศไทยเดินทางไปสัมภาษณ์ถึงที่ประเทศลาว และสุดท้ายเมื่อทราบผลการสอบว่าได้รับทุน ก็ทำเรื่องลาศึกษาต่อกับหน่วยงานต้นสังกัด เส้นทาง การ “ก้าวข้ามแดน” มาศึกษาต่อในประเทศไทยของน้ำจึงเริ่มต้นขึ้น

ความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ ภาษา และวัฒนธรรม เป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการตัดสินใจข้ามแดนของคนลาวสู่ประเทศไทย ดังที่พบว่าแม้จะเป็นการเดินทางข้ามแดนอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก แต่น้ำบอกผู้เขียนว่าทางบ้านและตัวของน้ำไม่หวั่นวิตกมากนัก เพราะ “ลาว ไทย อยู่ใกล้กัน พูดภาษากันรู้เรื่อง เลยไม่ค่อยห่วงเท่าไร” ที่สำคัญในฐานะนักเรียนทุนที่ผ่านการคัดสรรทั้งจากรัฐบาลไทยและรัฐบาลลาว การเรียนและการใช้ชีวิตในเมืองไทยของน้ำยังได้รับการดูแลและคำแนะนำจากหน่วยงานของรัฐบาลไทย โดยเฉพาะกรมวิเทศซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลนักศึกษาลาวที่ได้รับทุนสนับสนุนจากภาครัฐให้มาศึกษาต่อในประเทศไทย รวมทั้งการดูแลจากสถานทูตลาวประจำประเทศไทยอย่างใกล้ชิด โดยนับตั้งแต่เริ่มต้นได้มีการจัดอบรมแนะนำการใช้ชีวิตในประเทศไทย รวมถึงอำนวยความสะดวกดูแลจัดหาที่พักให้ “หอวางน้ำ” ซึ่งเป็นหอพักที่เจ้าหน้าที่ของกรมวิเทศมักแนะนำให้เป็นที่พักแก่นักศึกษาลาวที่ได้รับทุนจากภาครัฐจึงไม่เพียงเป็น “ที่พักแห่งแรก” แต่ยังเป็นสถานที่ที่น้ำได้รู้จักและได้รับการดูแลจากเพื่อนพ้องน้องพี่นักศึกษาลาวที่มาอยู่ก่อนหน้า ทำให้น้ำสามารถปรับตัวและสร้างความคุ้นเคย อาทิ ในเรื่องของสถานประกอบการ การบริการหรือระบบระเบียบต่างๆ ของมหาวิทยาลัยได้อย่างรวดเร็ว

ในเรื่องของการเรียนก็เช่นเดียวกัน แม้อาจเหมือนว่าการมาศึกษาต่อในเมืองไทยของน้ำในตอนแรกต้องพบกับอุปสรรคครั้งใหญ่ เมื่อน้ำขาดผลการทดสอบความรู้ภาษาอังกฤษ อันเป็นข้อกำหนดสำหรับการเข้าศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา น้ำจึงได้รับแจ้งจากเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยให้เลื่อนการเข้าศึกษาไปในปีหน้า

แต่ด้วยการช่วยเหลือและประสานงานจากคณาจารย์และหน่วยงานของรัฐบาลไทย และลาว น้ำจึงสามารถย้ายไปศึกษาที่มหาวิทยาลัยชั้นนำของไทยอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งได้ผ่อนผันให้น้ำสามารถเข้าศึกษาก่อนได้ในที่สุด นอกจากนี้ ก่อนเข้าศึกษาน้ำยังได้รับการเตรียมความพร้อมด้วยการจัดอบรมเสริมทักษะความรู้ภาษาไทย ดังที่น้ำเล่าว่า “ภาษาพูด ไม่ค่อยยาก เพราะตอนอยู่ที่บ้านก็ดูทีวีไทย แต่ที่ยากก็คือ เรื่องการเขียน เพราะส่วนใหญ่คนลาวจะพูดไทยได้ อ่านได้ แต่เขียนไม่ได้ ก็มีการอบรมก่อนเรียน กรมวิเทศจัดให้ แล้วก็ฝึกไปเรื่อย ๆ...เดี๋ยวนี้ เล็คเชอร์ภาษาไทยได้ แต่ถ้าอาจารย์พูดเร็ว บางทีก็จะใช้ภาษาลาว” ความสัมพันธ์ของน้ำกับเพื่อนนักเรียนไทยก็ดำเนินไปอย่างราบรื่น ในช่วงที่ผู้เขียนได้พบน้ำซึ่งเป็นช่วงเตรียมสอบ น้ำมีนัดเข้ากลุ่มติวกับเพื่อนนักเรียนไทยเกือบทุกอาทิตย์ ความช่วยเหลือของหน่วยงานภาครัฐและความสัมพันธ์กับเพื่อนนักเรียนชาวไทยนับว่าช่วยบรรเทาอุปสรรคหรือความยากลำบากของน้ำในการปรับตัวเข้ากับการเรียนในมหาวิทยาลัยของไทยไปได้ไม่น้อย

นอกจากกิจกรรมด้านการเรียนที่ต้องสัมพันธ์กับเพื่อนคนไทยแล้ว ความสัมพันธ์กับเพื่อนนักศึกษาลาวในเมืองไทย และการติดต่อสัมพันธ์กับสถานทูตลาวในประเทศไทย นับเป็นอีกส่วนสำคัญในชีวิตการข้ามแดนของน้ำ ด้วยสายสัมพันธ์จากครอบครัวข้าราชการและตำแหน่งหน้าที่การงานในประเทศลาว ทำให้น้ำมีสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ของสถานทูตลาวในเมืองไทย ดังนั้น น้ำจึงมีบทบาทในการช่วยเหลืองานและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานทูตลาวอย่างสม่ำเสมอ เช่น กิจกรรมวันปีใหม่ (วันสงกรานต์) วันชาติ การจัดกิจกรรมเมื่อมีผู้นำรัฐบาลลาวมาเยือนไทย หรือการนัดพบปะพูดคุยระหว่างนักศึกษาลาวที่อยู่ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทย จากหน้าที่ความรับผิดชอบและการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานทูตลาวในเมืองไทย ทำให้น้ำสามารถสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ในกลุ่มนักศึกษาลาว โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับทุนซึ่งผ่านการคัดสรรจากภาครัฐ ซึ่งส่วนใหญ่ก็ล้วนแต่เป็นข้าราชการในกระทรวง ทบวงกรมต่างๆ ของลาว ต่อมาจึงกลายเป็นกลุ่ม “เพื่อนพ้องน้องพี่” ที่น้ำคบหา พูดคุย ปรึกษาหารือ หรือทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เช่น ในวันเกิดปีนี้ น้ำบอกกับผู้เขียนว่า “นัดกับน้องๆ เพื่อนๆ (นักศึกษาลาว) ไปทำบุญที่วัด พอดีมีพระจากลาวข้ามมาจำวัดที่ฝั่งไทย เลยนัดกันไปทำบุญ ถือโอกาสทำบุญวันเกิดไปด้วย”

ชีวิตบนเส้นทางการข้ามแดนของน้ำในเมืองไทย จึงไม่ใช่ชีวิตที่เรียบง่าย ถูกตัดขาดจากญาติมิตรเพื่อนฝูงที่คุ้นเคย และต้องเริ่มสายสัมพันธ์ใหม่กับคนกลุ่มใหม่ที่รู้สึก กระนั้นก็ตาม น้ำยังคงคิดถึง “บ้าน” เมื่อมีเวลารว่าง น้ำจึงพยายามกลับบ้านที่ประเทศลาวอยู่เสมอ น้ำบอกกับผู้เขียนว่า อยากรีบเรียนให้จบโดยเร็วไวเพื่อจะได้กลับ “บ้าน”

“นิต”

“นิต” เป็นนักศึกษาข้ามแดนจากประเทศลาวที่เป็น “แม่หญิง” อีกคนหนึ่ง ที่ผู้เขียนได้รู้จัก นิตมาศึกษาต่อในระดับบัณฑิตศึกษาในเมืองไทยทางด้านสาธารณสุข ชุมชน หลักสูตรนานาชาติ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากองค์กรเอกชนระหว่างประเทศ และบริษัทต้นสังกัดซึ่งเป็นบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ นิตมีรูปร่างหน้าตาตามแบบแม่หญิงลาวทั่วไปที่ผู้เขียนเคยพบ แต่มีบุคลิกท่าทางที่สดใสร่าเริงและเปิดเผย

“ก๊วยย่าง” ก่อนข้ามแดนของนิต บ่งบอกว่านิตเป็นแม่หญิงที่ใฝ่เรียนรู้เพื่อความก้าวหน้าในชีวิต พื้นที่ครอบครัวของนิตอยู่ที่นครหลวงเวียงจันทน์ พ่อเคยเป็นเจ้าหน้าที่ในสถานทูตต่างชาติ ส่วนแม่ซึ่งปัจจุบันเสียชีวิตไปแล้ว เคยทำงานกับองค์กรเอกชนระหว่างประเทศ นิตเป็นลูกคนที่สามในจำนวนพี่น้องห้าคน มีอายุใกล้เคียงกับน้ำคืออยู่ในวัย 30 ปี และยังเป็น “โสด” เช่นเดียวกัน หลังจบการศึกษาทางด้านการแพทย์จากมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว นิตเข้าทำงานเป็นแพทย์ประจำโรงพยาบาลแห่งหนึ่งพร้อมกับทำงานเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคมทั้งในองค์กรการของรัฐและเอกชน ซึ่งนิตบอกว่ากิจกรรมเหล่านี้ “ไม่ได้เงิน แต่ไปเพื่อขอความรู้” หลังเลิกงานในช่วงประมาณ 4-6 โมงเย็นนิตยังเรียนพิเศษทางด้านภาษาอังกฤษและภาษาญี่ปุ่น

หลังจากทำงานที่โรงพยาบาลในเวียงจันทน์ได้ 2 ปีกว่า นิตก็ได้งานใหม่ คือเป็นแพทย์ที่บริษัทเหมืองแร่ ซึ่งเป็นบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่แห่งหนึ่ง ที่ทำงานใหม่ซึ่งตั้งอยู่ในเขตภูเขาแห่งนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นในเส้นทาง “ข้ามชาติ” “ข้ามวัฒนธรรม” ของนิต เพราะการทำงานในบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ทำให้นิตต้อง “พัวพัน” กับเจ้านายที่เป็นชาวตะวันตกและเพื่อนร่วมงานที่มาจากหลากหลายชาติ ที่สำคัญ

คือ นอกจากจะต้องทำหน้าที่รักษาคนไข้ในโรงงาน งานหลักอีกอย่างของนิต คือ งานด้านชุมชนสัมพันธ์และการรณรงค์เพื่อส่งเสริมความรู้ด้านสุขอนามัยในชุมชน ภาระหน้าที่นี้ทำให้นิตต้อง “พัวพัน” กับผู้คนในชุมชนซึ่งล้วนแต่เป็น “คนภูเขา” หรือ “ชนเผ่า” ต่างๆ บ่อยครั้งที่งานง่าย ๆ เช่น งาน “สัทยา” ให้เด็กน้อย กลีบกลาย เป็นงานที่ยุ่งยากอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม และความเชื่อ

ประสบการณ์การทำงานในชุมชนทำให้นิตรู้ว่าในการรักษาคนไข้ นั้น นอกจากความรู้ทางการแพทย์แล้ว ความเข้าใจในด้านวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งสำคัญ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ด้วยเหตุนี้เมื่อเพื่อนที่ทำงานอยู่ในองค์กรเอกชนระหว่างประเทศแห่งหนึ่งแจ้งข่าวเรื่องการสนับสนุนทุนให้แก่ชาวลาวเพื่อมาศึกษาต่อระดับบัณฑิตศึกษาในสาขาทางด้านสาธารณสุขชุมชน หลักสูตรนานาชาติ ในมหาวิทยาลัยของไทย นิตจึงตัดสินใจสอบชิงทุน แม้ผลการสอบจะปรากฏว่านิตได้รับทุนสนับสนุนเฉพาะในส่วนค่าเล่าเรียน แต่บริษัทต้นสังกัดได้ตกลงให้การสนับสนุนค่าใช้จ่ายส่วนตัว เช่น ค่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าเดินทาง และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ในชีวิตประจำวัน ดังที่นิตเล่าว่า “ตอนแรกก็คิดว่าจะมาเขียนดีหรือเปล่า เลยตัดสินใจ *report* หัวหน้าว่าสมัครทุนแล้วได้ *partial* หัวหน้าให้ส่งเอกสารทุกอย่างที่สมัครไปให้ดู ถามว่าจะไปเขียนนิหยัง เขียนแล้วได้อิหยัง ดูว่าการเขียนพัวพันกับเวียกกรีเปล่า พอเขารู้ว่าจะช่วยชุมชน พัฒนาชุมชน เขาก็ตกลงให้ทุนมาเขียน ให้เซ็นสัญญาว่าให้กลับมาเฝ้าเวียกอยู่บริษัท 2 ปี ก่อนที่จะปลดปล่อยไปอยู่ที่อื่น”

แม้ความคิดว่า “ไทยเจริญและทันสมัย” จะเป็นปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้นให้ชาวลาวจำนวนไม่น้อยอยากข้ามแดนสู่เมืองไทย แต่ภาพลักษณ์ของเมืองไทยในสายตาของคนลาวมิได้มีแต่ด้านของ “ความเจริญ” และทำให้คนลาว “อยากไปไทย” เสมอ ตรงกันข้ามชาวสถานการณ์ความวุ่นวายและภัยสังคมต่างๆ ในสังคมไทยที่คนลาวได้รับรู้ผ่านช่องโทรทัศน์ไทย สร้างความวิตกกังวลให้กับนักศึกษาลาวจำนวนไม่น้อยที่ต้องมาเรียนหนังสือในประเทศไทย ดังกรณีของนิตที่แม้จะดีใจที่ได้รับทุนมาศึกษาต่อในประเทศไทย แต่ก็เล้าถึงความวิตกกังวลของครอบครัวต่อการมาเมืองไทยของนิตว่า “ข่าวข่มขืน ข่าวตีกัน ข่าวฆ่ากัน ทำให้เขาห่วง แล้วยังที่ห่วง

มากเลยตอนนั้นช่วง July กลัวว่าจะติดไข้หวัดนก” อย่างไรก็ตาม สภาพการณ์จริงที่นิตได้เผชิญเมื่อมาใช้ชีวิตในเมืองไทยไม่นานก็เหมือนอย่างที่เกิดขึ้นในตอนแรกดังที่นิตแสดงความรู้สึกว่า “ชาวกับความจริงมันต่างกันสิ้นเชิงเลย ยิ่งคุยกับเพื่อนกัมพูเจียเลยตอนแรกเขาก็ห่วยเหมือนกัน เขาก็ว่าชาวกับที่เขามาอยู่มันต่างกัน”

ในฐานะของ “นักเรียนทุน” การใช้ชีวิตในเมืองไทยของนิตจึงค่อนข้างสะดวกสบายไม่ประสบปัญหามากนักคล้ายคลึงกับกรณีของน้ำ โดยนิตได้รับการดูแลในเบื้องต้นจากมหาวิทยาลัย เงินทุนที่นิตได้รับก็เพียงพอสำหรับใช้จ่ายทั้งในด้านการเรียนและค่าใช้จ่ายส่วนตัว ที่พักของนิตซึ่งมหาวิทยาลัยจัดหาให้เป็นบ้านที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากมหาวิทยาลัย ใกล้ตลาดและแหล่งชุมชน ซึ่งนิตอยู่ร่วมกับเพื่อนชาวเมียนมาร์และกัมพูชาที่มาเรียนในหลักสูตรเดียวกัน นิตบอกถึงความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนชาวกัมพูชาและเมียนมาร์ดำเนินไปอย่างราบรื่น “เพราะพวกเราเป็นเอเชียเหมือนกัน” กระนั้นการอยู่ “ฮวมกัน” ก็ทำให้นิตได้เรียนรู้ถึงความ “ต่าง” ในวิถีวัฒนธรรมของเพื่อนที่เป็นคนเอเชียเหมือนกันด้วย เช่น เรื่องอาหารการกินที่นิตเล่าว่า “เมียนมาร์ก็แต่งกิน กัมพูเจียก็แต่งกิน ...เพราะว่าอาหารไทยรสจัด โดยเฉพาะคนเมียนมาร์ อาหารเขาไปทางอินเดีย ถ้าเขากินคนเดียวเขาก็ใช้มือ แต่ถ้ากินฮวมกันเขาย่านहारंगेय เขาก็ใช้ช้อน เขาว่าใช้มืออ่อย ใช้ช้อนไม่อ่อย เขาพูดเสมอว่า *eating is culture*”

นอกจากเพื่อนร่วมบ้านชาวกัมพูชาและเมียนมาร์ เพื่อนนักศึกษาคนอื่นที่เรียนในหลักสูตรนี้ล้วนแต่เป็นนักศึกษาต่างชาติจากประเทศกำลังพัฒนาที่ได้รับทุนสนับสนุนการศึกษาจากองค์กรพัฒนาระหว่างประเทศทั้งสิ้น อาทิ นักศึกษาจากประเทศเนปาล มองโกเลีย บังกลาเทศ รวมถึงประเทศในทวีปแอฟริกา เช่น เคนยา ทำให้นิตมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมที่หลากหลาย ขณะที่ความสัมพันธ์กับนักศึกษาลาวในเมืองไทยนั้น นิตเล่าว่า นอกเหนือจากเพื่อนคนลาวที่เรียนด้วยกันก็แทบไม่ได้ติดต่อกับนักศึกษาลาวคนอื่นๆ “รู้ว่ามียู่หลาย แต่ไม่ค่อยรู้จัก” ในส่วนของกิจกรรมของสถานทูตก็เช่นเดียวกัน นิตได้รับการแจ้งข่าวสารผ่านทาง e-mail เกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ของสถานทูตลาว แต่การมุ่งกับภาระด้านการเรียนทำให้นิตตัดสินใจไม่เข้าร่วมในกิจกรรมเหล่านั้น “เขาก็ชวนอยู่ มีเอี้ยยที่เรียนปริญญาเอกอยู่ที่นั่นคอยส่งข่าวให้ แต่ไม่ได้ไป เรามีเวียกบ้านหลาย”

กิจกรรมต่างๆ ของนิตไม่แตกต่างจากนักศึกษาไทยที่เป็น “เด็กเรียน” มากนัก นิตเล่าว่าแม้จะอยู่ในเมืองไทยมากกว่าหนึ่งปีแต่นอกเหนือจากไปเดินเที่ยวตลาดใกล้บ้านและไป “field trip” กับสาขาวิชา นิตก็ไม่ค่อยได้ไปเที่ยวที่ไหน ชีวิตส่วนใหญ่มุ่งอยู่กับด้านการเรียน การอ่านหนังสือ เข้าห้องสมุด ทำรายงานอย่างไรรู้ก็ตาม แม้จะให้ความสำคัญกับการเรียนมากเป็นพิเศษ แต่ปัญหาความยากลำบากที่นิตต้องเผชิญในฐานะนักศึกษาข้ามแดนก็มีอยู่มาก โดยเฉพาะอุปสรรคในด้านของภาษาที่ต้องใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลักทั้งในการอ่าน เขียน ค้นคว้า และอภิปราย รวมทั้งปัญหาที่มาจากพื้นฐานการเรียนทางด้านการแพทย์ที่ประเทศลาวกับการเรียนในมหาวิทยาลัยของไทยในหลักสูตรที่เน้นการเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจ สังคมมีความแตกต่างกัน ดังที่นิตเล่าว่า “บางคำก็ไม่เข้าใจ เราไม่มีพื้นฐานก็เลยยาก เวียนบ้านหลาย ต้องอ่าน *present analyse discuss* ที่ยากมากๆ เลยก็ต้อง *criticize* เพราะนิตไม่มี *critical mind* ไม่มีความคิดด้านนี้ก็เลยยาก *character* เราเป็นแบบนี้ แต่ก่อนที่จะเขียนมา อ่านอะไรก็ทำอย่างนั้น แต่ที่นี้ไม่ใช่อย่างนั้น พยายามที่จะเปลี่ยนแต่ก็ยาก เพราะฉะนั้นก็เลยเกิด *distasteful* รู้สึก *burden*” นำสังเกตว่าการเรียนในหลักสูตรนานาชาติและการอยู่ร่วมกับเพื่อนต่างชาติเป็นหลัก ทำให้ภาษาอังกฤษกลายเป็น ภาษาหลักในชีวิตประจำวันของนิต ดังนั้น เมื่อต้องมาพบปะพูดคุยกับคนไทยอย่างผู้เขียน ภาษาที่เราใช้จึงกลายเป็นภาษาประเภท “ไทยคำ ลาวคำ ฝรั่งเศสคำ”

สุดท้าย แม้ความสำเร็จบนถนนการเรียนของนิตยังคงต้องก้าวย่างอีกยาวไกล นิตบอกผู้เขียนว่าจะสู้ต่อไปเพราะความรู้ที่ได้รับจากการเรียน “นำไปพัฒนางานได้เยอะ การเขียนทำให้เข้าใจสังคมมากขึ้น” หนึ่งในความมุ่งหวังของนิตเมื่อสำเร็จการศึกษาคือการกลับไปทำงานกับชุมชน “ส่งต่อความรู้ให้ชุมชนให้มันเหมาะสมกับวิถีชีวิตของเขา”

“คุณ”

“คุณ” ชายหนุ่มวัย 26 นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นตัวอย่างของนักศึกษาลาวที่เดินทางมาศึกษาต่อในประเทศไทยด้วยทุนส่วนตัว ไม่ได้รับทุนสนับสนุนการศึกษาจากหน่วยงานใด เส้นทางและประสบการณ์ชีวิตในฐานะนักศึกษาของคุณในเมืองไทยเป็นเส้นทางที่แตกต่างจาก “น้ำ” และ “นิด” เพราะเป็นเส้นทางที่เขาจะต้องต่อสู้ด้วยความมุ่งมั่นเพื่อทำตามฝันด้วยตนเอง

บ้านเดิมของคุณในประเทศลาวอยู่ที่แขวงบอลิคำไซ คนในครอบครัวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอิสระ เช่น ค้าขาย เป็นช่างซ่อมอุปกรณ์ต่างๆ คุณนับว่าเป็นคนที่เรียนหนังสือเก่งในหมู่พี่น้อง 4 คน ภายหลังจากจบชั้นมัธยมคุณได้ทุนศึกษาต่อระดับปวส.ในสาขาวิศวะโยธาที่แขวงสะหวันนะเขต อันนับเป็นการ “ก้าวออกจากบ้าน” ครั้งแรก ก่อนที่ต่อมาเขาจะก้าวข้ามแดนออกไปไกลกว่าที่เขาและคนในครอบครัวคาดคิด

จุดเริ่มต้นในการข้ามแดนของคุณมาจากความเบื่อหน่ายไม่ชอบการเรียนทางด้านวิศวะ ที่เรียนมาได้ 2 ปี โดยคุณให้เหตุผลว่า “มันไม่ใช่ชีวิตเรา ไม่อยากเรียนต่อ แต่ตอนแรกก็ยังไม่รู้ว่าจะเรียนอะไร ผมชอบไปอ่านหนังสือที่ห้องสมุด พออ่านหนังสือมากขึ้นความชอบก็ต่างไป ตอนหลังตั้งใจอยากจะเรียนบริหารธุรกิจก็เลยลาออก แล้วไปทำงานเก็บเงิน” คุณทำงานเก็บเงินด้วยการเป็นพนักงานขายของที่ร้านขายของที่ระลึกที่ตั้งอยู่บริเวณด่านศุลกากรไทย-ลาว หลังจากทำงานในสาขาที่แขวงสะหวันนะเขตได้ระยะหนึ่ง คุณก็ได้ย้ายไปทำงานที่สาขาหลวงพระบาง ซึ่งเป็นสถานที่ที่ “แผนการข้ามแดน” เพื่อมาศึกษาต่อในประเทศไทยได้เริ่มต้นขึ้นจากการที่เขาได้พบปะ พูดคุยเรื่องต่างๆ รวมถึงเรื่องการศึกษา กับนักท่องเที่ยวคนไทยจำนวนมากที่มาเที่ยวหลวงพระบาง จนกลายเป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้คุณเปลี่ยนเป้าหมายที่ตั้งไว้จากเพียงการเรียนต่อทางด้านบริหารธุรกิจ มาเป็นการเรียนต่อทางด้านบริหารธุรกิจในประเทศไทย คุณเริ่มหาข้อมูลสถานศึกษาในกรุงเทพฯ โดยผ่านทางอินเทอร์เน็ต โดยเขาตั้งเป้าที่จะเข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ มากกว่าเรียนในมหาวิทยาลัยแถบภาคอีสานซึ่งใกล้บ้านมากกว่า คุณบอกว่า “คิดว่าต้องไปกรุงเทพฯ ให้ได้ ไหนๆ จะไปทั้งที ต้องไปจุดสูงสุดไปเลย”

ในตอนแรกสถาบันการศึกษาที่คุณสนใจเป็นมหาวิทยาลัยเอกชนแห่งหนึ่ง แต่เมื่อพบว่า ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของสถานศึกษาภาคเอกชนสูงเกินกว่ากำลังของเขา ส่วนการสอบเข้ามหาวิทยาลัยของรัฐก็น่าจะยากเกินไปสำหรับเขาในตอนนั้น สถาบันการศึกษาที่คุณหันมาให้ความสนใจคือมหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเปิด บุคคลคนหนึ่งที่คุณบอกว่าเป็นแรงบันดาลใจให้เขามุ่งมั่น ตั้งเป้าหมายว่าจะต้องมาเรียนที่ “ราม” ให้ได้ คือ นายกอธิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (ขณะนั้น ยังไม่ได้เป็นนายกรัฐมนตรี) ซึ่งคุณรู้จักว่าเป็นนักการเมืองคนดังคนหนึ่งของไทยจากการดูทีวีไทยทุกวัน “เขาไปเที่ยวที่หลวงพระบางกับครอบครัว แล้วมาแวะที่ร้าน... ผมเลยถือโอกาสถามเขาว่าผมอยากเรียนเกี่ยวกับวิศวกรรมศาสตร์หลักทรัพย์ จะเรียนที่ไหนดีที่ไม่ต้องสอบเข้ายาก แล้วค่าใช้จ่ายไม่สูงมาก เขาก็แนะนำผมให้เรียนราม ผมก็เลยมั่นใจมากขึ้นว่าจะมาเรียนที่รามให้ได้”

หลังจากรวบรวมเงินเก็บได้ก้อนหนึ่ง คุณกลับไปขายรถมอเตอร์ไซด์ที่บ้าน และได้รับเงินสมทบจากพี่สาว เขา “มุ่งหน้าเข้ากรุงเทพ” จากสะพานมะเขือ ผ่านทางมุกดาหาร นั่งรถ ขช. มาถึงกรุงเทพฯ เป็นการข้ามแดนและเดินทางไกลด้วยตัวคนเดียวครั้งแรก เพื่อมายังสถานที่ที่ตัวเขาเองไม่เคยมา ไม่รู้จัก ไม่มีญาติพี่น้อง คุณจึงต้องเรียนรู้ทั้งในเรื่องการหาที่พัก การเดินทาง และการใช้ชีวิตในเมืองไทยด้วยตนเอง คุณบอกว่า “มันเป็นความเชื่อนะ ความเชื่อว่าจะทำได้ มันก็ทำได้” อย่างไรก็ตาม การเดินทางมาเมืองไทยครั้งแรกของเขายังไม่ประสบความสำเร็จตามที่หวัง เนื่องจากคุณไม่มีผลการทดสอบความรู้ภาษาไทยซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ในการเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีสำหรับนักศึกษาต่างชาติ ทำให้เขาไม่สามารถเข้าเรียน “ราม” ตามที่ตั้งใจได้ในครั้งแรก คุณต้องกลับบ้านไปโดยเขาได้ซื้อหนังสือพจนานุกรมภาษาไทยเพื่อไปฝึกเขียนภาษาไทยที่บ้าน และได้กลับมาสมัครอีกครั้งเมื่อเปิดเทอมใหม่ในอีก 4 เดือนต่อมา

การข้ามแดนในครั้งที่สองนี้แม้คุณจะสามารถผ่านการสอบภาษาไทยเป็นผลสำเร็จ แต่ความยุ่งยากในเส้นทางการข้ามแดนของเขาก็กังขาไม่หมดสิ้น เพราะคุณได้รับแจ้งจากมหาวิทยาลัยว่า นักศึกษาต่างชาติเช่นคุณต้องมีผู้ค้ำประกัน ซึ่งต้องเป็นข้าราชการชั้น 3 ขึ้นไป นับว่าเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจอย่างยิ่ง

เพราะคุณไม่มีญาติพี่น้องในเมืองไทย แต่สุดท้ายด้วยมิตรภาพจากคนไทยชื่อ “พี่สันติ” ซึ่งคุณบอกว่าเป็น “ผู้มีพระคุณ” ที่ได้ “รู้จักกันตอนที่พี่เขาไปเที่ยวที่หลวงพระบาง พี่เขาให้เบอร์โทรศัพท์ไว้ บอกถ้ามาเมืองไทยแล้วมีเรื่องเดือดร้อนอะไรก็ให้โทรหา” ความช่วยเหลือจากพี่สันติและครอบครัวที่ “ช่วยค่าประกันให้ พี่เขามีน้ำใจมาก ทั้งๆ ที่รู้จักกันไม่นาน” คุณจึงได้เริ่มต้น “ชีวิตนักศึกษาราม” ตามที่ฝันไป

แม้ว่า “ราม” จะขึ้นชื่อว่าเป็นมหาวิทยาลัยที่ค่อนข้างจะให้อิสระ ไม่เคร่งครัด เรื่องการเข้าเรียน แต่คุณเล่าว่าเขาเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ คุณชอบการเรียนในเมืองไทยซึ่งเขาเห็นว่าก้าวหน้าและมีวิสัยทัศน์ “อาจารย์ฝึกให้คิด ให้วิพากษ์วิจารณ์ อะไรที่ดีไม่ดีก็พูดได้ ถ้าอาจารย์ไม่กล้าพูด ไม่กล้าวิจารณ์ มีแต่กล่อมจิตใจให้ประชาชนมองภาพรัฐบาลดี นักศึกษาก็จะไม่รู้เรื่อง” นอกจากนี้ การเรียนในประเทศไทยยังให้โอกาสคุณในการพัฒนาตนเองได้มาก “...มีกิจกรรมเยอะ...มีอบรมสัมมนา... ถ้าเราไม่รู้เราก็จะได้พัฒนาตัวเอง” เมื่อมีเวลาว่างคุณจึงมักเข้าร่วมกิจกรรมการอบรมสัมมนาต่างๆ ที่จัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเป้าหมายสำคัญในการข้ามแดนของคุณ คือ เรื่องการเรียน แต่ด้วยเหตุที่เขาไม่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากหน่วยงานใด ทำให้เขาไม่สามารถมุ่งมั่นให้กับการเรียนเพียงอย่างเดียวได้ เพื่อให้มีเงินเพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการเรียนและการใช้ชีวิตในเมืองไทย คุณจึงแก้ปัญหาด้วยการทำงานหารายได้เสริม เริ่มต้นจากการขายลูกชิ้นที่หน้าปากซอยที่พัก หลังจากนั้นได้ทำงานเป็นพนักงานเสิร์ฟในร้านอาหารหลายแห่งทั้งในช่วงกลางวันและกลางคืน ต่อมาคุณได้รับการชักชวนให้มาช่วยทำงานเป็นลูกมือที่ร้านขายขนมปัง คุณช่วยทำงานจนกระทั่งเจ้าของร้านวางใจและให้เขาย้ายมาพักอาศัยอยู่ในทาวน์เฮาส์ ซึ่งใช้เป็นสถานที่อบขนมปัง ซึ่งไม่เพียงทำให้คุณประหยัดค่าใช้จ่ายเรื่องที่พักได้มาก แต่ยังได้เรียนรู้วิธีการทำขนมปังอย่างใกล้ชิดด้วย เมื่อเจ้าของร้านขนมปังหยุดกิจการ คุณจึงตัดสินใจลงทุนร่วมกับเพื่อนสนิทคนไทยทำขนมปังขาย โดยที่เจ้าของร้านไม่เพียงอนุญาตให้เขาอาศัยอยู่ที่ร้านต่อไปแต่ยังให้ยืมใช้อุปกรณ์ทำขนมปังด้วย คุณได้จ้างลูกมือ “ชาวเขมร” 2 คนมาช่วยงาน แต่เปิดร้านได้เพียงไม่กี่เดือนก็ต้องปิดตัวลง เนื่องจากเพื่อนคนไทยไปเกณฑ์ทหาร ส่วนผู้ช่วยชาวเขมร ซึ่งคุณบอกว่า

จ้างด้วยเงินเดือน 6,000 ไม่สามารถช่วยงานได้มาก “เขาทำอะไรก็ไม่เป็น เราทุกอย่างทำได้ไม่กี่เดือน ก็เลยต้องเลิก” หลังเลิกกิจการร้านขนมปัง เพื่อนได้แนะนำให้คุ้นรู้จักกับโมเดลลิง คุณจึงได้งานใหม่เป็น “ตัวประกอบ” เข้าฉากภาพยนตร์ ละคร มิวสิควิดีโอ ที่ผ่านมากุณจึงมีผลงานใน “วงการบันเทิง” หลายชิ้น อาทิ เป็นตัวประกอบในมิวสิควิดีโอเพลงลูกทุ่ง ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ไทย ภาพยนตร์อินเดียที่มาถ่ายทำในประเทศไทย รวมถึงงานอัดเสียงพากย์ในภาพยนตร์ต่างประเทศ (ซึ่งผู้เขียนไม่แปลกใจนักที่คุณได้รับโอกาสให้ทำงานด้านการพากย์เสียงเนื่องจากผู้เขียนสังเกตได้ตั้งแต่แรกพบว่าคุณมีความโดดเด่นด้านน้ำเสียงที่ไพเราะชวนฟัง) แต่แม้จะมีงานเข้ามาค่อนข้างมาก คุณบอกกับผู้เขียนว่าเขาไม่ได้รับงานทุกครั้ง เพราะไม่อยากให้กระทบกับการเรียนซึ่งเป็นเรื่องที่เขาให้ความสำคัญมากที่สุด

จาก “ชีวิตนักสู้” ที่ต้องผ่านประสบการณ์การทำงานที่หลากหลาย เส้นทาง “ระหว่าง” ข้ามแดนของคุณจึงต้องพบปะพัฒนาความสัมพันธ์กับคนไทยจำนวนมากมายหลายกลุ่ม อย่างไรก็ตาม ตลอดเส้นทางของการข้ามแดนดูเหมือนว่า คุณจะได้รับมิตรภาพและความช่วยเหลือจากคนไทยมากกว่าที่เขาคาดคิดไว้ ไม่ว่าจะเป็น “ผู้มีพระคุณ” อย่าง “พี่สันติและครอบครัว” ที่ช่วยเป็นหลักค้ำประกันทำให้คุณเข้าเรียนรามได้สำเร็จ “เจ้าของร้านขนมปัง” ที่ให้ “งาน” “ที่พัก” “เครื่องมือทำมาหากิน” เพื่อนๆ ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลและลงทุนธุรกิจร่วมกัน “ผมว่าผมโชคดี อย่างพี่สันติครอบครัวเขา พี่ที่ร้านขนมปัง ทุกคนก็ดีกับผม จนไม่รู้จะพูดยังไง เป็นผู้มีพระคุณเลยนะ... กับเพื่อนๆ ที่มหาลัย ที่หอ พอเขารู้ (ว่าเป็นคนลาว) เขามักจะถามมากกว่าว่าที่ลาวเป็นยังไง ดูเหมือนเขาสนใจ เขาอยากรู้”

คุณยังได้พัฒนาความสัมพันธ์กับ “คนรัก” กับช่างเสริมสวยชาวไทยถึงขั้นทดลองใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันระยะหนึ่ง ซึ่งคุณบอกผู้เขียนว่า “เป็นอีกรสชาติหนึ่ง เป็นกำไรชีวิต ที่คงไม่ได้รู้ถ้าอยู่ที่ลาว เพราะคนลาวเขาถือวัฒนธรรม” ช่วงเวลาที่ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองไทย แนนอนว่าคุนย่อมได้พบเจอคนไทยที่ไม่เป็นมิตรอยู่บ้าง “บางที่เราก็รู้ว่าเขาถูกเราด้วยคำพูด ด้วยสายตา มีครั้งหนึ่งมีคนมาชวนไปทำกิจกรรม เขาบอกว่าตอนแนะนำตัวไม่ต้องบอกใครนะว่าเป็นคนลาว แต่ผมว่าไม่ใช่คนลาวก็คือคนลาว ไม่มีอะไรน่าอาย”

สำหรับความสัมพันธ์กับคนลาวในเมืองไทย คุณรู้จักเฉพาะนักศึกษาลาวที่เรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยเดียวกัน ส่วนนักศึกษาลาวในสถาบันอื่นนั้นเขาบอกว่า “ไม่ได้ติดต่อกัน เพียงแค่รู้ว่ามียู่ที่นั่นที่นี้” สำหรับสถานทูตลาวจะไปก็ต่อเมื่อต้องติดต่อกระทรวงราชการเท่านั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อเส้นทางของเขาในสังคมไทยก้าวเข้าสู่ปีที่ 3 คุณได้รู้จักกับ “แสงเพ็ด” นักศึกษาลาวจากครอบครัวนักการทูตที่ได้ชักชวนให้เขาเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสถานทูตลาว ซึ่งทำให้เขาได้พบเจอ พูดคุย หรือพัฒนาความสัมพันธ์กับคนลาวคนอื่นๆ ที่อยู่ในเมืองไทยมากขึ้น คุณแสดงความรู้สึกว่า “เดี๋ยวนี้เวลาไปทำกิจกรรมที่สถานทูต ได้พูดคุยภาษาลาว ความรู้สึกก็เหมือนได้กลับ “บ้าน” คุณบอกผู้เขียนว่าเมื่อสำเร็จการศึกษา “ไม่อยากทำงานกับหน่วยงานรัฐบาลลาว” แต่เขาใฝ่ฝันที่จะกลับบ้านเพื่อเปิดกิจการหรือทำงานด้านการวิเคราะห์หลักทรัพย์ในประเทศลาว “บ้านเกิดของเขา”

บทสรุป

“หลากหลายชีวิต หลายเส้นทาง นักศึกษาลาวข้ามแดน” ที่ผู้เขียนได้เรียนรู้มีหลายมิติที่สอดคล้องหรือยืนยันกันเกี่ยวกับ “คนข้ามแดน” ที่ Aihwa Ong นำเสนอ เรื่องราวของ “น้ำ” “นิด” “คุณ” (หรือแม้แต่ นักศึกษาลาวข้ามแดนคนอื่นๆ ที่ไม่ได้ถูกนำเสนอเป็นภาพเบื้องหน้า) “ไม่ใช่” คนข้ามแดนที่ถูกกดขี่ ไม่ใช่คนข้ามแดนที่ “ปฏิเสธ” “คัดค้าน” หรือ “ตอบโต้” ต่อกระแสการพัฒนาประเทศภายใต้การครอบงำของระบบทุนนิยม ตรงกันข้ามเป็นภาพของคนข้ามแดนที่พยายาม “แสวงหาโอกาส” จากกระบวนการพัฒนาภายใต้ระบบทุน ดังจะเห็นได้ว่า นักศึกษาลาวข้ามแดนเหล่านี้ต่างก็มุ่งหวังที่จะใช้ “ความรู้และการศึกษา” เป็น “เครื่องมือ” หรือ “ทรัพยากร” ในการสร้างความก้าวหน้า ยกกระดับความรู้และชีวิตความเป็นอยู่ให้ดียิ่งขึ้น

ในขณะเดียวกัน “หลากหลายชีวิต หลายเส้นทาง นักศึกษาลาวข้ามแดน” ที่ผู้เขียนได้ศึกษา ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของรัฐและโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม มีอิทธิพลในการควบคุมหรือกำหนดการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของนักศึกษาลาว

ดังจะเห็นได้ชัดในความแตกต่างทางโอกาสและเส้นทางการข้ามแดนของ “น้ำ” และ “คุณ” ด้วยพื้นฐานจากครอบครัวข้าราชการที่มีทุนทางเศรษฐกิจและสังคมค่อนข้างสูงทำให้น้ำสามารถแสวง “โอกาสในการข้ามแดน” ภายใต้บริบทของการพัฒนาประเทศลาวในยุคจินตนาการใหม่และความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทย-ลาวได้อย่างไม่ยากเย็นนัก “เส้นทาง” ในการข้ามแดนของ “น้ำ” จึงเป็นเส้นทางที่ค่อนข้างราบรื่นภายใต้การดูแลช่วยเหลือจากรัฐบาลของทั้ง 2 ฝ่าย ในส่วนของ “นิต” แม้จะไม่ได้มีภูมิหลังมาจากครอบครัวชนชั้นนำในสังคม แต่ก็สามารถใช้ประโยชน์จากสถานะทางความรู้และประสบการณ์ด้านการงานที่ก้าวหน้า “สร้างโอกาส” ในการข้ามแดน ได้อย่างไม่ยากลำบากนักเช่นกัน ขณะที่ “คุณ” ซึ่งมาจากครอบครัวที่มีทุนในทางเศรษฐกิจและสังคมน้อยกว่า “เส้นทางกว่าจะข้ามแดน” ของคุณจึงต้องผ่านการดิ้นรนและบากบั่นต่อสู้ด้วยตัวเองเป็นหลัก

นอกจากความแตกต่างใน “โอกาส” และ “เส้นทาง” การข้ามแดนแล้ว สถานะหรือทุนทางเศรษฐกิจ สังคม ยังส่งผลให้ วิถีชีวิต การปรับตัวรวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ของนักศึกษาลาวในฐานะ “คนข้ามแดน” ในสังคมไทยมีความแตกต่างกันตามไปด้วย ในฐานะนักศึกษาข้ามแดนที่มาจากครอบครัวข้าราชการและได้ทุนโดยผ่านการ “คัดสรร” จากรัฐบาลลาว ชีวิตคนข้ามแดนของ “น้ำ” ในประเทศไทย จึงไม่ใช่ชีวิตที่ “โดดเดี่ยว” “เดียวดาย” เพราะสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับนักศึกษาลาวและข้าราชการลาวในประเทศไทยโดยมี “สถานทูตลาว” เป็นศูนย์กลางในการสร้างเครือข่ายโยงใยสายสัมพันธ์ดังกล่าว ชีวิตของน้ำในเมืองไทย จึงเป็นชีวิตที่ยังคง “ผูกพัน” อยู่กับเพื่อนฝูงญาติมิตร กลุ่มคนที่คุ้นเคย ส่วนกิจกรรมและความสัมพันธ์กับคนไทยอยู่ในมิติด้านการเรียนในฐานะของ “นักศึกษาข้ามแดน” เป็นส่วนใหญ่

ตรงกันข้ามชีวิตของ “นิต” และ “คุณ” ในฐานะ “คนข้ามแดน” ในเมืองไทยที่ต้องเริ่ม “สายสัมพันธ์ใหม่” กับ “คนแปลกหน้ากลุ่มใหม่” ที่ไม่รู้จัก ความสัมพันธ์กับคนลาวในเมืองไทยไม่ใช่สายสัมพันธ์หลักที่ “นิต” และ “คุณ” ต้องดำรงรักษาไว้ สถานทูตลาวในเมืองไทยก็ไม่ใช่แหล่งอ้างอิงความเป็นตัวตนคนลาวของพวกเขา โดยเฉพาะ “นิต” จากภูมิหลังด้านอาชีพการงานในบริษัทเอกชนข้ามชาติ และ

การศึกษากายใต้หลักสูตรนานาชาติ ทำให้ “เส้นทางของการเรียน” และการ “พัวพัน” กับเพื่อนจากนานาชาติ เป็นเส้นทางสายหลักที่นึกเลือกเดิน ... ท่ามกลางการเรียนรู้ในต่างแดน นอกจากนี้ การต้องอยู่ร่วมกับเพื่อนต่างชาติต่างวัฒนธรรม ทำให้ “ตัวตน” ของคนที่ผู้เขียนพบ เป็นตัวตนที่หล่อหลอมมาจากการอยู่ร่วมในชุมชนคนข้ามชาติ (ขนาดเล็ก) ในประเทศไทย

สำหรับ “คุณ” แม้จะอยู่ในฐานะนักศึกษาข้ามแดน แต่ชีวิตของคุณในเมืองไทยก็มีได้วิ้งอยู่บน “เส้นทางของการเรียน” เป็นเส้นทางสายหลักเหมือน “น้ำ” และ “นิต” ภาระค่าใช้จ่ายต่างๆ ทางการศึกษาเป็นสิ่งที่คุณต้อง “แบกรับ” “ชีวิตการทำงาน” จึงเป็นเส้นทางที่คุณต้องมุ่งหน้าอย่างไม่ย่อท้อ ที่สำคัญยังเป็นเส้นทางที่ต้องอาศัย “มิตรภาพ” และ “ความช่วยเหลือเกื้อกูล” จากคนไทยค่อนข้างมาก ดังนั้น การผูกความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับคนไทย จึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยในความสำเร็จในชีวิตคนข้ามแดนของคุณ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่านักศึกษาข้ามแดนเหล่านี้จะมีเส้นทาง วิธีชีวิตและการดำรงความสัมพันธ์ในฐานะคนข้ามแดนในสังคมไทยที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันอย่างหนึ่งคือพวกเขายังคงเป็น “คนข้ามแดน” ที่เป็น “พลเมือง” ของ “รัฐชาติลาว” มีความผูกพันต่อประเทศอย่างเหนียวแน่น พวกเขาไม่ใช่คนข้ามแดนที่มี “สำนึกแบบสากลนิยม” หรือเป็น “พลเมืองข้ามแดนแบบยัดเยียด” ที่มองโลกทั้งโลกเป็นพื้นที่ของการใช้ชีวิต ตามแบบเรื่องราวของคนจีนข้ามแดนที่ Ong เสนอ ... ที่สุดในชีวิตของ “นักศึกษาลาวข้ามแดน” กลุ่มนี้ ยังคงมุ่งหวังที่จะได้กลับ “บ้าน” ในประเทศลาว “บ้านที่แท้จริง” ในชีวิตของพวกเขา

บรรณานุกรม

- การันต์ สุภกิจวิเลขการ. (2535). **ผู้อพยพชาวอินโดจีนในประเทศไทย พ.ศ. 2532-2535**. กรุงเทพฯ : สำนักงานศูนย์ดำเนินการเกี่ยวกับผู้อพยพ.
- ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. (2552). กลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงานข้ามชาติจากชายแดนกัมพูชา-ลาว ที่ทำงานในประเทศไทย ภายใต้กระแสการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. **วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง** 5,(2) , 23 – 44.

- นาคล ชาติประเสริฐ. (2540). การให้ความช่วยเหลือทางวิชาการของไทยต่อลาว. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนตรดาว เกาถวิล. (2549). เหี้ย หรือผู้กระทำการ : หญิงบริการชาวลาวในบริบทของอุตสาหกรรมทางเพศในไทย. ใน **วัฒนธรรมไร้อคติชีวิตไร้ความรุนแรง เล่ม 1**. (หน้า 178 - 351). กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- รัตนา โตสกุล. (2552). วัฒนธรรมข้ามพรมแดน เอื้อนเคยอยู่ อยู่เคยนอน ต้องจรรยา : ชาวลาวลี้ภัยในสหรัฐอเมริกา. ใน สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร (บรรณาธิการ). **ความไกลหลของวัฒนธรรมศึกษา เล่ม 2**. (หน้า 178 - 351). กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สมพงศ์ ชูมาก. (2525). **ปัญหาผู้ลี้ภัยอินโดจีน**. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่งานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. (2552). พลเมืองจินตนาการกับคนลาวไร้รัฐที่ชายแดนภาคอีสาน. **วารสารศิลปศาสตร์ฉบับพิเศษ (มกราคม) : 71-127**.
- อนันท์ พุฒิชิต. (2547). ความสัมพันธ์เชิงนโยบายระหว่างการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจลาว ภายใต้ “จินตนาการใหม่” ค.ศ.1986-2000. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อมรา พงศาพิชญ์และคณะ . (2525). การศึกษาเปรียบเทียบผู้อพยพทางบกในค่ายอพยพคนลาว คนเขมร และคนเวียดนาม. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- Appadurai, Arjun. (1996). **Modernity at Large : Cultural Dimensions of Globalization**. London and Minneapopolis : University of Minnesot Press.
- Ong, Aihwa and Donald Nonini.(Eds.). (1997). **Ungrounded Empires : The Cultural Politics of Modern Chinese Transnationalism**. London: Routledge.
- Ong, Aihwa. (1999). **Flexible Citizenship : The Cultural Logics of Transnationality**. Durham & London : Duke University Press.